

Seria „Basarabica”

Stoica Lascu*

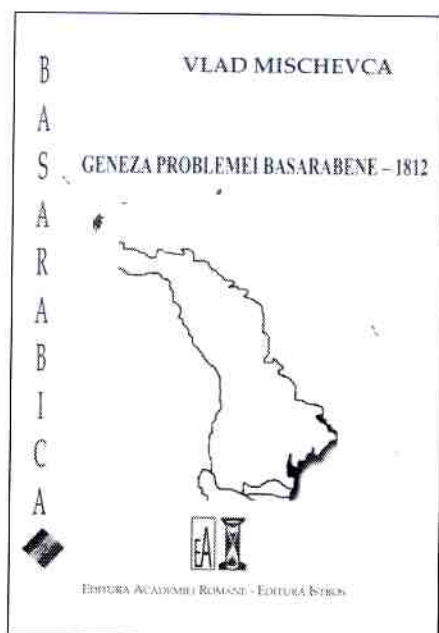
Seria „Basarabica”, pilduitoare întreprindere științifică și național-culturală, sub egida Academiei Române și a Muzeului Brăilei „Carol I”

În suita manifestărilor cultural-științifice puse sub semnul marcării Centenarului Marii Uniri din 1918, slujitorii scrisului istoric din țara noastră sunt prezenți prin multiple și varii inițiative, unele cu deosebită semnificație națională, ce se cuvine a fi consemnate și relevate ca atare. Cum este cea de față, izvorâtă din inițiativa a doi seniori ai lui Clio, academicianul Victor I. Spinei, vicepreședinte al Academiei Române, și profesorul Ionel Căndea, membru corespondent al Academiei, directorul Muzeului Brăilei „Carol I”, coordonatorii seriei „Basarabica”, editată în comun de către Editura Academiei Române și Editura „Istros” a Muzeului Brăilei „Carol I”. Este de spus, în context, că de mai bine de două decenii cele două instituțiuni științifico-editoriale au conlucrat la îngrijirea și apariția a numeroase și valoroase tomuri în specialitatea istorie, astfel încât există o bună și fertilă bază de continuare a acestei colaborări. Cei doi istorici – ambii, reputați medievști și manageri, totodată, editori laborioși – sunt, din anul trecut, la originea unei serii dedicate istoriei Basarabiei, asumare editorială unică, din câte cunosc, în peisajul științific național; în primăvara acestui an, acad. Victor Spinei (coordonator, totodată, al Programului Centenar al Academiei Române) avea să consemneze: „Am înregistrat o indubitabilă eficiență în privința editării volumelor din seria «Basarabica», în care publicăm lucrări semnificative ale savanților din Republica Moldova. Până în momentul de față, în cursul anu-

lui trecut [2017] și în primele săptămâni ale anului în curs au văzut lumina tiparului șase volume, pregătite împreună cu profesorul Ionel Căndea, membru corespondent al Academiei și director al Muzeului Brăilei «Carol I». La acestea se adaugă două tomuri complementare, din seria intitulată «Documenta Basarabiae», iar până la sfârșitul anului estimăm ca posibilă publicarea a cel puțin încă patru volume din seria «Basarabica», mizând și pe sprijinul financiar al Institutului «Eudoxiu Hurmuzachi» pentru Românii de Pretutindeni, condus de profesorul Nicolae Brânzea”.

Până acum au fost editate, în condițiuni grafice dintre cele mai bune, un număr de șapte volume – Ion Guceac, *Constituția la răscruce de milenii*. Ediția a 2-a revăzută și adăugită. Prefață de Ion Dogaru. Volum îngrijit de Victor Spinei (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”), Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I” ([Seria] „Basarabica” 1. Coordonatori: Victor Spinei și Ionel Căndea), București – Brăila, 2016 /534 p./; Vlad Mischevca, *Geneza problemei basarabene – 1812* (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”). Prefață de Demir Dragnev. Volum îngrijit de Ionel Căndea, Viorel Coman, Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I” ([Seria] „Basarabica” 2. Coordonatori: Victor Spinei și Ionel Căndea), București – Brăila, 2017/368 p./; Valeriu Popovschi, *Biroul de organizare al Sfatului Țării (27 octombrie–21 noiembrie 1917)/Republica Democratică Moldovenească (Formarea și evoluția. 1917–1918)* (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”). Volum îngrijit de Gheorghe E.

*Profesor universitar dr.

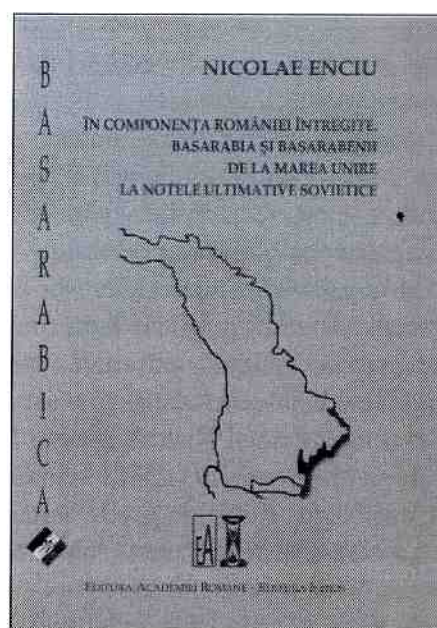

Cojocaru. [Cuvânt-înainte: Gheorghe E. Cojocaru, Valeriu Popovschi, un istoric pasionat de istoria Sfatului Țării], Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I” ([Seria] „Basarabica” 3. Coordonatori: Victor Spinei și Ionel Câdea), București – Brăila, 2017 /368 p./; Sergiu Cornea, *Organizarea teritorială a puterii locale în Republica Moldova: concept, mecanisme, soluții*. [Prefață: Victor Juc, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar] (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”), Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I” ([Seria] „Basarabica” 4. Coordonatori: Victor Spinei și Ionel Câdea), București – Brăila, 2017 /614 p./; Victor Țvircun, *Dimitrie Cantemir – Repere biografice* (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”), Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I” ([Seria] „Basarabica” 5. Coordonatori: Victor Spinei și Ionel Câdea), București – Brăila, 2017 /374 p./; Ilie C. Spinei, *Figuri proeminente de preoți din Basarabia (1700–1939)* (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”). Volum îngrijit de Marcel I. Spinei. Cuvânt-înainte de Arhiepiscop dr. Casian Crăciun, Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I” ([Seria] „Basarabica” 6. Coordonatori: Victor Spinei și Ionel Câdea), București – Brăila, 2017 /520 p./; Nicolae Enciu, *În componența României Întregite. Basarabia și basarabenii de la Marea Unire la no-*
156 *tele ultimative sovietice* (Academia Română – Insti-

tutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”), Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I” ([Seria] „Basarabica” 7. Coordonatori: Victor Spinei și Ionel Câdea), București – Brăila, 2018/544 p.

În primele două volume, inițiatorii acestui prețios demers național-cultural pentru relevarea și asumarea ansamblului românității de astăzi inserează un articulat și consistent *Argument pentru „Basarabica”*: „Dincolo de fruntariile actuale ale țării – cu precădere în Republica Moldova – locuiesc entități românești care produc valori culturale și științifice notabile, adesea ignorate sau nu îndeajuns de bine cunoscute în România, motiv pentru care considerăm oportun să se aibă în vedere publicarea contribuțiilor celor mai reprezentativi erudiți de la răsărit de Prut în volume consistente, destinate atât lumii savante, cât și publicului larg interesat de domeniile umaniste și de disciplinele științifice. După raptul teritorial, produs ca urmare a ultimatumului din 26 iunie 1940 și mai cu seamă după ocuparea Basarabiei de către trupele sovietice în vara anului 1944, represaliile obstinate împotriva populației locale, orientate cu prioritate spre pătura sa cultă, au condus, pe de o parte, la încarcerări și deportări masive, soldate frecvent cu suprimarea fizică a opozanților dictaturii, iar, pe altă parte, cu emigrarea în masă a comunităților amenințate de hecatomba războiului și de instalarea regimului despotice. (...)

După proclamarea independenței la 27 august 1991 și crearea Republicii Moldova, tendințele pozitive spre reînnoire s-au accentuat, societatea

locală parcurgând o perioadă de tranziție nelipsită de convulsii, dar aspirând la o altă dinamică existențială. Cu toate dificultățile materiale, dar și de altă natură, specifice tuturor entităților statale din jumătatea răsăriteană a Europei, care s-au debarasat de povara regimurilor dictatoriale și de hegemonia tenebroasă a Kremlinului, lumea intelectuală din Republica Moldova a reușit ca, prin har și determinare, să obțină performanțe savante de netăgăduit, unele dintre acestea cu relevanță nu numai pe plan național, ci și internațional. Confruntată cu un destin istoric presărat cu precarități, când însăși ființa națională s-a aflat la ceas de grea cumpănă, românitatea dintre Prut și Nistru a dobândit verticalitate umană și profesională, probând o forță regenerativă cu totul și cu totul remarcabilă, care se cuvine evidențiată și care merită întreaga admirație.

Dincolo de scindarea nefirească și, desigur, vremelnică a trunchiului neolatin ancestral, realizările confracților de la răsărit de Prut din toate sferele de activitate constituie un bun comun, indiferent de locul și momentul în care au fost produse. De aceea este imperios necesar ca acestor împliniri, purtând pecetea sagacității și a exigențelor, să li se confere proliferare în tot spațiul carpato-dunărean. Un belșug de noi roade va fi oricând bine-venit în grădina civilizației românești. Demersul preconizat se bucură de adeziunea conducerii Academiei Române, fiind agreat totodată de numeroși colegi din mediul academic și universitar de la Chișinău, împreună cu care sperăm să identificăm oportunitățile cele mai bune pentru o cooperare fructuoasă și viageră. Materiali-

zarea acestui proiect urmează să se realizeze prin coeditarea asumată de Editura Academiei Române și Editura Istros & Muzeului Brăilei «Carol I»».

Sunt, în ansamblul documentului, expuse pe larg circumstanțele contemporane și istorice ale evoluției spațiului românesc de dincolo de Prut, ca și îndatoririle ce li se incumbă generațiilor de azi în ducerea unor acțiuni cât mai concertate pentru ca românitatea dintre Prut și Nistru să se dimensioneze tot mai eficient și vizibil, prin susținute acțiuni și pe multiple planuri, în „grădina civilizației românești”. Editarea, până acum, a cărților și autorilor în cadrul Seriei „Basarabica”, la nivel științific superior, probează relevarea intențiilor programatice ale profesorilor Spinei și Căndea.

Punctăm, în acest sens, câteva repere ale importanței aparițiilor cu tematică istorică de până acum. Astfel, despre lucrarea monografică („Basarabica” 2) a cunoscutului istoric basarabean din zilele noastre Vlad Mischevca (n. 1963), cercetătorul Nicolae Enciu subliniază (în articolul *Problema basarabeană în noua istoriografie de la Chișinău*, publicat în prestigioasa revistă de la Chișinău „Limba română”, nr. 2, 2017) că ea „se înscrie în cadrul general al istoriografiei noi de la Chișinău, ce s-a cristalizat începând mai ales cu ultimul deceniu al secolului al XX-lea ca parte integrantă a istoriografiei române și europene, constituind o contribuție esențială la studierea și cunoașterea obiectivă a trecutului românilor sub aspect politico-diplomatic” (p. 57). Recent (în articolul *1812 – geneza problemei basarabene*, apărut în „Limba română”, nr. 1–2, 157

2018, p. 180–181), acest prolific și angajant autor resintetiza chestiunea, relevând, între altele: „Trebuie menționat că în istoriografia noastră s-a expus și părerea cum că «antecedentele problemei basarabene, într-un sens mai îngust, încep cu anul 1484, când a avut loc răpirea pământurilor și cetăților moldovene de către turci». Vizavi de această teză consemnăm doar că esența chestiunii date este una de natură politică, reducându-se, de fapt, la integritatea național-teritorială a românilor moldoveni și rezidă în cucerirea și anexarea parțială a Moldovei (dintre Prut și Nistru), fixarea hotarului la 1812 *pe trupul viu al țării*, scindând-o în jumătate, și stabilirea Rusiei la gurile Dunării, semnificând, astfel, geneza unei noi probleme internaționale – cea a «Basarabiei». Fapt care poate fi conceput doar în contextul evoluției spinoasei *probleme Orientale*”.

Autorul *Cuvântului-înainte* la lucrarea („Basarabica” 3) lui Valeriu Popovschi (1950–2014), istoricul Gheorghe E. Cojocaru (directorul Institutului de Istorie al Moldovei), consemnează despre importanța monografiei (la origine, teză de doctorat susținută în 2001, publicată într-o formă prescurtată în 2002) a fostului său confrate: „Poate mai puține ca număr decât și-ar fi dorit autorul însuși, dar impunătoare prin rigoarea și calitatea investigațiilor și enunțurilor, nu se va putea vorbi vreodată la modul profesionist despre Sfatul Țării, fără a se face referință la studiile și lucrările monografice ale lui Valeriu Popovschi. Contribuția sa la acest capitol al istoriei noastre contemporane este cu totul remarcabilă și admirabilă, iar privită din perspectiva celor o sută de ani de la inaugurarea lucrărilor Sfatului Țării (21 noiembrie 1917) și o sută de ani de la votul memorabil de Unire a Basarabiei cu țara-mamă, România (27 martie 1918), opera sa rămâne mai mult decât indispensabilă” (p. 6–7). Relevante, prin consistența și acuratețea formulărilor, sunt concluziile autorului lucrării: „...fiind, în conformitate cu forma de guvernământ, o republică parlamentară și având aproape toate atributele formale ale unui nou stat, Republica Democratică Moldovenească cu greu făcea, însă, față situației, iar fără ajutorul militar acordat la timp de România situația ei s-ar fi înrăutățit și mai mult. Iată de ce, în împrejurările deosebit de dificile de atunci, mai ales de la sfârșitul lui decembrie 1917 și începutul lui ianuarie 1918, când unirea încă nu se întrezărea, iar Basarabia risca să fie din nou acaparată deja de Rusia bolșevică sau de Ucraina, invitarea armatei române a constituit

unica modalitate nu numai pentru a păstra integritatea provinciei și cuceririle democratice dobândite, dar și pentru a crea condițiile necesare pentru revenirea ei, la momentul potrivit, la sânul Patriei-mamă; această revenire a avut loc, după cum se știe, la 27 martie 1918, fiind singura cale firească de evoluție a Republicii Democratice Moldovenești (Basarabiei), care corespundea atât intereselor vitale ale populației dintre Prut și Nistru, cât și intereselor fundamentale românești, în ansamblu” (p. 324).

Volumul lui Victor Țivircun (n. 1955) („Basarabica” 5), cel mai avizat cantemirolog basarabean din zilele noastre, este compartimentat în cinci capitole: *Cantemirologia – Trecut și Prezent. Sinopsis istoriografic, Izvoare istorice privind viața și activitatea lui Dimitrie Cantemir, Supus credincios al Sublimei Porți, la mâna țarului, Enigma post-mortem a lui Dimitrie Cantemir*, plus *Anexe* (p. 223–295) și o *Bibliografie selectivă* (p. 299–315), hărți, facsimile, ilustrații: „Autorul este departe de gândul că prezenta cercetare va umple toate lacunele în biografia lui Dimitrie Cantemir, legate de evenimintele din viața sa, de activitatea sa multilaterală, atât de bogată în fapte și realizări. Mai mult decât atât, autorul – arată el însuși – este absolut sigur că următoarele generații de oameni de știință vor continua căutările în bibliotecile și arhivele din Rusia, Turcia, Anglia, Ucraina, Austria, Franța, Suedia și din alte țări, unde vor descoperi noi documente și mărturii ale talentului și geniului creator al acestui mare fiu al epocii luminilor” (p. 14) (*nota bene* – nu se face referire, pe parcursul lucrării, la editarea, încă în 2012, prin facsimilare, a primelor 25 de volume din manuscrisele lui Cantemir – *Integrala manuscriselor Dimitrie Cantemir* – efort intelectual și demers național-cultural deosebit al profesorului craiovean Constantin Barbu – discipol al lui Constantin Noica –, în cadrul unui mai amplu proiect ce vizează editarea a peste 100 de astfel de volume facsimilate, multe din opere cantemirene inedite).

Despre lucrarea („Basarabica” 6) părintelui Ilie C. Spinei (1909–1974) (la origine, teză de licență susținută la Facultatea de Teologie din Chișinău, în 1939, sub îndrumarea profesorului-părinte Gala Galaction), Ț.I.P.S. Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos, subliniază în *Cuvânt-înainte*: „Demn de remarcat este ineditul acestei cărți de restituiri, mai ales prin structurarea științifică a materialelor cercetate atunci de autor, bogăția și inedita ilustrație portretistică, bibliografia fiecărui slujitor prezentat în teză și, mai cu seamă, sublinierea contextului slujirii

complete și complexe a acestor mari sacerdoți ai lui Dumnezeu și ai oamenilor. Este un model de evocare a personalităților ce nu trebuie uitate și al căror lăsamânt spiritual-cultural trebuie să ne îmbogățească și să ne motiveze în continuarea idealului lor” (p. 35). Lucrarea are 15 capitole, referitoare la biografiile următorilor: arhimandritul Chiril (1764–1825), preotul Pavel Florea/Florov (1831–1910), Iustin Ignatie/Ignatovici (1844–1916), Ioan Cornovan (1846–1909), Dimitrie Baltaga (1848–1917), Alexandru Ianovschi (1848–1913), Macarie Untul (1859–1916), Nicolae Lașcu (1859–1933), Constantin Popovici (1860–1943), Alexandru Baltaga (1861–1941), Mihail Ceachir (1861–1938), Teodosie Volovei (1862–1920), Ioan Covaldji (1867–1928), Andrei Mădan (1869–1903), Alexie Mateevici (1888–1917).

Ultimul dintre volumele apărute până acum („Basarabica” 7) este al profesorului chișinăuian Nicolae Enciu (de la Institutul de Istorie al Moldovei) (n. 1960), unul dintre cei mai documentați și prolifici istorici ai Basarabiei perioadei interbelice,

fiind împărțit în opt capitole tematice: *Basarabia interbelică: pământ, oameni și locuri, Societate și economie, Populația Basarabiei, Elemente de modernizare europeană în cotidianul basarabean interbelic, Viața politică în Basarabia interbelică, Renașterea spirituală a Basarabiei, Contextul internațional al evoluției Basarabiei în cadrul României interbelice, Chestiunea Basarabiei la Conferința de Pace de la Paris. Recunoașterea internațională a unirii Basarabiei cu România*; de asemenea, această foarte elaborată monografie (are, nu mai puțin, și 101 tabele) este întregită de *Cronologie* (463–505), *Anexe* (p. 507–539), un întins *Eseu bibliografic* (p. 431–462), respectiv *În loc de încheiere sau „veacul de aur” al Europei de Est* (p. 413–424): „Pentru Basarabia în special, unirea din 1918 a fost preconditionia efortului de modernizare politică, economico-socială și culturală, efort produs în cadrul procesului de difuzare a unor valori și forme de organizare instituțională și economică dinspre Occident prin intermediul factorilor de decizie ai României”.

Publicat în: „Destin românesc. Romanian Destiny”.
Revistă de istorie și cultură [Chișinău]. Serie nouă, XIII (XXIV), nr. 3–4 (105–106), 2018, p. 270–276.